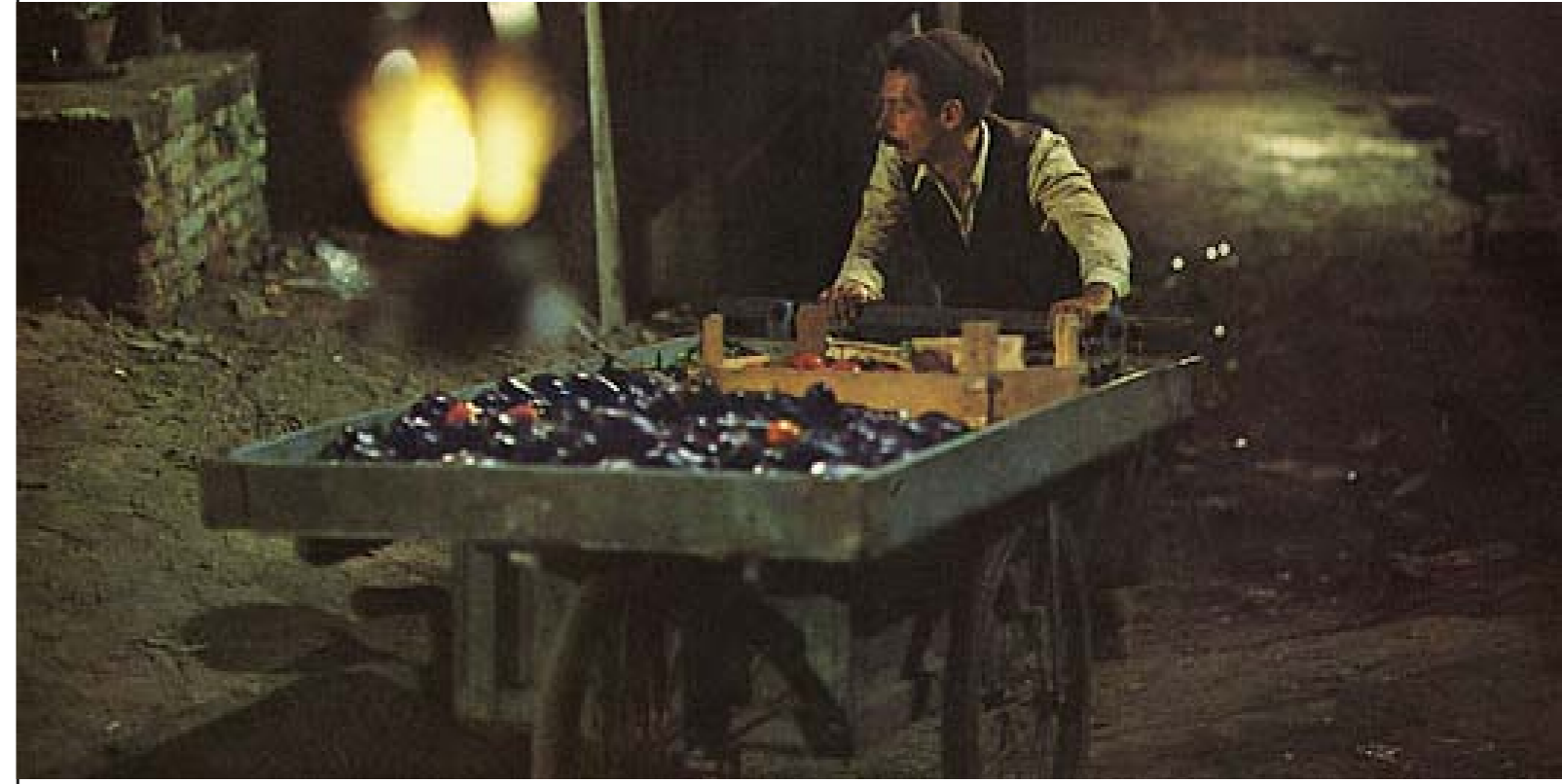

Felsefi bakıştaki inceliğe, sadeliğe ve erdemliliğe doğanın, sesin ve müziğin inceliği, sadeliği, insan ruhunu okşayan tonu eşlik ediyor. Bu düşü izleyen kişilerin içinde bulunduğumuz dünyanın irrasyonelliklerini, yıkımlarını, çarpıklıklarını zihinsel ve ruhsal bir sıçrama ile bir anda görme, sorgulama imkânına kavuşabileceğini söylemek abartı olmayacaktır.

Düşler Üzerine Son Birkaç Söz

Görüntüsü, müziği, sesi ve diyalogları ile mutluluğun ve mutsuzluğun resmini çizer Kurosawa “Düşler”de. Her ne olursa olsun, insan iradesine yönelik umudu korur ve yeşertir “Düşler”.

Kurosawa aynı zamanda Sokratik bir perspektifle insana ve hayata dair sorgulamaların kapısını aralar izleyiciler için. “İnsan nedir?”, “ne olmalıdır?” sorularının da cevabını buldurur insana. Aramak ve bulmak, hatırlamak ve unutmamak üzerine kurulu bir filmdir aslında “Düşler”. Kişinin kendi iç dünyasına yönelerek kaybettiklerini bulmasını, mahvettiklerini tamir etmesini ve henüz elinde olanların kıymetini bilmesini öğütler baştan sona. ■

“AT” FİLİMİ ÜZERİNDEN TÜRK MODERNLEŞMESİNE BAKIŞ

Turgay Yerlikaya*

Modernleşme Alain Touraine’in ifadesiyle modernliğin eylem halidir.¹ Modernlik ise Anthony Giddens’a göre, “on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonra neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder.”² Bu tanımlar ışığında modernlik ve modernleşme süreçlerinin yaklaşık dört yüzyıllık bir süreci içerisine aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Modernlik yepyeni bir süreci beraberinde getirmiş, bütün yaşam biçimlerini kendi iç dinamiği doğrultusunda dönüştürmüştür. Modernlik ve onun eylem hali olan modernleşme pratiği Avrupa medeniyetinin bir ürünü olmakla birlikte, kendisine bu yolu seçen birçok medeniyetin ortak pratiği haline gelmiştir. Bu ortak pratik dünyanın birçok medeniyetinin tarih sürecinde oynadıkları rollere ilişkin derin bir kavramsal çerçeve sunmakta ve analizlerimizi kolaylaştırmaktadır.

Giddens’in modernleşmeye dair yaptığı analizlerinden en önemli olanı kanaatimce, modernliğin bir tür yerinden etme icraatını da içermesidir. Bu yerinden etme meselesi insanların daimi surette iyi hayat koşullarını arzulaması ve bu doğrultuda göçler gerçekleştirmesidir. İnsanlığın hayatlarını daha iyi seviyelere çıkarmak için yaptığı göçler hiç kuşkusuz modernleşmeyle ve onun sacayağı olan kapitalizmle başlamıştır. Mukayeseli bir perspektifle bakıldığında, kadim medeniyetlerin yer değiştirme sebeplerinin başında hayatta kalma mücadelesi gelirken, modern medeniyetlerin yer değiştirmesinin en önemli sebebi hayat şartlarının iyileştirilmesidir.

* Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Fahrettin Altun, Modernleşme Kuramı, Küre Yayıncılık, İstanbul: 2011, s.10.

² Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları. Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2012, s.9.

İnsanlar Simmel'in³ de ifade ettiği gibi para ekonomisiyle değişen hayat şartlarıyla en temel parametrenin para olduğu yeni bir düzene geçmişler ve onun gerektirdiği şekilde hayatlarını idame ettirmişlerdir.

Batı dışı bir modernleşme serüvenine sahip olan Türkiye'nin tamamıyla Batı ile paralellik arz ettiğini söylemek yanıltıcı olacaktır hiç kuşkusuz. Şerif Mardin Türk modernleşmesinin gittikçe farklılaşan bir sürece tekabül ettiğini söyleyerek, yukarıda ifade ettiğimiz süreçlerin geç de olsa Türkiye için de kaçınılmaz olduğu tezini işlemiştir eserlerinde.⁴ Tanzimat'la başlayan Türk modernleşme pratiği, günümüze kadar devam etmekte olan bir süreci ifade etmektedir aslında. Kalkınmanın en temel gösterge sayıldığı 60 ve 70'li yıllar Türkiye'si bu modernleşme çabalarının en yoğun hissedildiği yıllardır. Bu dönemde ülkemizden yurtdışına göçlerin yanı sıra, ülke içinde de köyden kentlere yoğun bir göç akını olmuştur. Modernliğin vaat ettiği daha iyi hayat şartlarına kavuşmak ümidiyle yerini yurdunu terk eden insanlar, şehirlerde zaman zaman hayal kırıklığına uğramış, istediğini bulamamanın hayal kırıklığıyla menfi birtakım sonuçlara katlanmak durumunda kalmıştır. Zira metropol hayatı Simmel'in bundan yüz sene önce dile getirdiği gibi para ekonomisinin hüküm sürdüğü, manevi değerlerin bertaraf edildiği, zenginin fakiri ezdiği, sosyal Darwinist bir yaşamın egemenliği altındadır. 70'li yılların filmleri tam da bu sürecin konu edildiği ve realist okumaların yapıldığı anlatılardan oluşmaktaydı. Türkiye'nin modernleşme pratiğinin beyaz perdeye yansıtılma başarısının güzel örneklerinden birini de senarist Işıl Özgentürk'ün kaleminden çıkan yönetmen Ali Özgentürk'ün idaresinde canlandırılan "At" filmiydi.

Bu film bir babanın oğlunu okutma tutkusudur.

"At" filmi Hüseyin adlı bir babanın Ferhat adındaki oğlunu okutmak için İstanbul'a gelişini konu edinmektedir. 70'li yılların anlatıldığı bu filmde dönemin Türkiye'sinde okuma ediminin ne denli önemli olduğu, okuyan kişiye nasıl önem atfedildiği oldukça çarpıcı bir biçimde resmedilmiştir. Benim için "At" filmi oğlunu okutmak için bütün imkânsızlıkları göz önüne alarak şehre gelen babanın burada yaşadığı "ontolojik problem"leri konu edinmektedir. Ontolojik problem demekteki kastım, babanın şehirdeki yaşam biçimine bir türlü uyum sağlayamaması, köydeki hayat biçimi üzerinden bir yaşama girişimini, karşılaştığı zorluklarla başa çıkamama durumu ve bu durumun yarattığı toplumsal şizofrenidir.

Film, köyde okumak için gerekli imkanlardan yoksun olan babanın oğlunu okutma adına şehre göç etmesiyle başlar. Türk modernleşmesindeki göç olgusunu en iyi tarif edecek imgenin (tren) içinde başlayan şehir yolculuğu birçok mesajı da içinde barındırmaktadır. Trende yolcularla sohbet eden baba diğer yolculara hep oğlunun okuması için şehre gittiğini, oğlunun ne iyi okuduğunu söylemesi ve gazetelerdeki haberleri sesli okuması dönemin eğitim anlayışı ve durumu hakkında da geniş bir bilgi vermektedir. Filmde önemle üzerinde durulması gereken unsurlardan biri de kapitalizm eleştirisinin ciddi bir biçimde filmin her alanına nüfuz etmiş olmasıdır. Babanın oğlu Ferhat'a okuttuğu iki gazete haberi bunun en veciz örneklerindedir. Ferhat'ın okuduğu haberlerden birinin IMF değerinin de intihar eden bir kişi ile ilgili olması dönemin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik ortamıyla doğrudan ilintilidir. Bu vesileyle filmlerin güzel ve etkili anlatıldığı takdirde nasıl bir sosyolojik gözlem aracına dönüşebileceğinin en güzel örneklerinden birini yansıtmaktadır "At" filmi.

Modernleşmenin en keskin yanlarından biri de şehir hayatını köy hayatına öncelemesidir. Zira şehir hayatı paranın ve imkanların var olduğu, insanların istediklerini dilediğince yapabildikleri muhayyel bir uzamdır zihinlerde. Gerçekten böyle midir acaba. Bunun böyle olmadığını Tönnies yine yüzyıl önce söylemişti. Ona göre şehir, cemiyet hayatının hüküm sürdüğü, birebir ve samimi ilişkilerin yerini samimiyetsiz ve rasyonel ilişkilerin aldığı, insanların para uğruna her şeyi yaptığı bir mekandı. Köyde yaşayan insan şehirde yaşayan insanla mukayese edildiğinde samimiyetin ve güvenin köyde yaşayan insan tarafından nasıl da içselleştirildiği gözükmektedir. Filmin baş karakterlerinden olan Hüseyin'in evine ipotek ettirerek borç aldığı Osman Ağa hakkında, "Üsmen ağa merhametlidir, evi almaz." gibi ifadeler kullanması bu samimiyeti en iyi şekilde tescil eden sözcüklerdir. Fakat Tönnies'in, cemiyet içerisinde kolektif duygula-

rın hakim olabileceği cemaat hayatının bu tür sorunları çözebileceğini söylemesi filmin nirengi noktasını oluşturmaktadır kanaatimce. Filmde bir çıkış noktasının bulunduğu, bunun da ancak örgütlenmeyle olacağını söylenmesi, bu eksenin tarif etmektedir. "Kardeş olmazsak ekmeği yiyemeyiz." sözü filmdeki çıkış noktasının en veciz ifadesidir kanaatimce. Örgütlenmenin, güzelliğinin, değerlerin, birlikte yaşamının daimi surette vurgulanması bir çıkış yoluna duyulan özlemin ifadesidir aslında. Bu özlemin dilendircisi ise filmde çok dikkat çeken bir karakter tarafından yapılıyor olmasıdır. Bu karakter kimilerince deli olarak görülen aslında "bilge" olan bir kişiliktir. Bu değerlerin ifade edicisinin toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından deli olarak kabul edilmesi, ayrıca ve önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

At Filmi Türk modernleşmesinin kalkınma ve eğitim parametleri üzerinden ilerleyen yönüne ışık tutmuş, iktisadi kalkınma, bürokrasi, konjonktürel kaos gibi meselelerini de başarılı bir şekilde işlemiştir.

Konu başlıkları üzerinden incelediğimiz "At" filminde, üzerine kafa yorulması gereken birçok konu vardır. Bu konulardan biri de zımni bir emperyalizm vurgusu ve eleştirisidir. Dönem itibarıyla bakıldığında tüm dünya kapitalizmi iliklerine kadar yaşamış, onun acılarına bir şekilde katlanmış ve bu dönemin sonrasında da küreselleşme denilen kuşatıcı sürecin ayak seslerini işitmiştir. Ferhat'ın okuduğu tabelaların hemen hepsinin yabancı bir isme sahip olması bir anlamda kültürel emperyalizmin kuşatıcılığına eleştiridir aslında. Kapitalistleşmenin vahşi biçimler aldığı ülkelerde açtığı onulmaz yaralar, insanların düştükleri durumları içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Yine bilgenin ağzından söylersek "bu dünya zalimlerin dünyası" olmuştur artık. Bu dünya değerlerin yitirildiği, samimiyetin

³ George Simmel, Bireysellik ve Kültür, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul: 2012, s.317-329.

⁴ Bkz. Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ortadan kalktığı, iş bölümüyle insanların köreltiği bir dünyadır. Karl Marx⁵ Kapital’de şunları söylüyor: Makineleşme ve modern endüstriyle birlikte yoğunluk ve kapsam bakımından çığı andıran bir taarruz başladı. Tüm ahlak ve doğa, yaş ve cinsiyet, gece ve gündüz sınırları yok edildi. Sermaye kendi şölenini kutluyordu. Bu sürecin Marshall Berman’a⁶ göre erken açıklayıcılarından olan Marx, durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koyan isimlerin başında geliyordu. Kuvvetli bir imgeleme sahip olan Marx, süreci katı olan her şeyin buharlaştığı bir durum olarak tasavvur ediyordu. Nitekim katı olan her şey buharlaşıyordu.

Modernleşme pratiğinin en dikkat çeken hususu ve bizim de buraya uyarlamaya çalıştığımız özelliği, yerinden edici bir özelliğinin var olmasıdır. Bu yerinden etme “At” filminin de en önemli vurgusudur. Köyünden oğlunu okutmak için yola çıkan Hüseyin’in İstanbul’da işçilerle beraber kaldıkları “Vefa” semti bir sosyolojidir aslında. Filmin konusunun yoğun olarak geçtiği ve işçilerin yaşamlarını bir arada sürdürdüğü pansiyon biçimindeki yapılanmalar bir hayat hikayesidir; köyünden umutlarını gerçekleştirmek için gelenlerin hayat hikayesi. Buradaki karakterler özgün birer sosyolojik analizdir esasında. Bir yanda işçiler, bir yanda bilge kişilik, bir yandan da o pansiyonun ağası, şehirdeki işçi hayatlarının nasıl bir içeriğe sahip

Modernleşme pratiğinin en dikkat çeken hususu ve bizim de buraya uyarlamaya çalıştığımız özelliği, yerinden edici bir özelliğinin var olmasıdır. Bu yerinden etme At filminin de en önemli vurgusudur.

olduğunu göstermektedir. Bugün bile Vefa semti aynı sosyo-ekonomik yapıyla, işçilerin ve öğrencilerin yoğun biçimde ikamet ettiği bir haldedir. Yerinden edilmişlerin, umudu peşinde koşanların Vefa sosyolojisi üzerinden resmedilen arayışları takdire şayandır.

Üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri de eğitimin işlevi ve algılanmasına yönelik tutumlardır. Oğlunu okutmak isteyen babanın karşılaştığı zorluklar, şehir sosyolojisinin, devlet bürokrasinin çok güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Hüseyin bir kişiden, devletin başarılı ve yetim çocukları bedava okuttuğunu duyar ve bu olayın peşine düşer. Tek derdi oğlunu okutmak olan babanın mücadelesi devlet dairelerinde başlar. Hüseyin bu konu hakkında bilgi almak için devlet dairesine gittiğinde, dosyaların arasına gömülmüş olan memurun, onunla çok ilgilenmemesi ve üzerine onu azarlaması Hüseyin’in ümitsizliğinin başladığı anlardandır. Ama Hüseyin asla yılmayacaktır, zira oğlunu okutma adına ölüme bile göze almıştır. Baba devlet dairesine bir işini yaptırmak için gittiğinde dosyaların içerisine gömülen memur bize çok şey anlatmaktadır esasında. O dosyaların çokluğu kanaatimce işin içerisinde çikamayan bürokrasinin acıklı bir resmidir. Şehir hayatının yıldırıcılığı, eziciliği bir süre sonra etkisini göstermektedir. Ferhat’ın babasına dönerek: “Baba köye dönelim, okul da istemiyorum at da.” demesi metropol hayatının dönüştürdüğü insan hayatına bir örnektir. İş baba için içinden çıkılmaz bir duruma evriliyor ve bu süreçte baba filmin kötü adamına (bana göre kapitalizmi her anlamda içselleştiren bir

tip) danışıyor ve ondan öğüt alıyor. O babaya oğlunu yaşlı bir aileye vermesini telkin ediyor ve baba bu işe tevessül ederek Ferhat’ı o yaşlı aileye götürüyor. Tam evin önünde oğlundan ayrılamayacağını anladığı anda baba Ferhat’ı kolundan tuttuğu gibi oradan ayrılıyor ve yine mücadelenin içine sürükleniyor.

Filmin dikkat çeken hususlarından biri de hiç kuşkusuz bir annenin çığlıklarıdır. Filmde oğlunu arayan kadın darbenin ürünü olan bir kadındır. 1980 Askeri Darbesi Türkiye için çok ciddi ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Sanal ve bir kurgunun ürünü olan sağ-sol çatışmasında binlerce insan ölmüş, on binlerce insan tutuklanmış, yüz binlerce insan yerlerinden yurtlarından sürülmüştür. Bu sürgünün bir hikayesidir esasında annenin feryadı. Kaybolan oğluna ağlayan annenin feryadıdır bu. Acısına dayanamayan ve üzüntüden kahrolan annenin feryadıdır. Bu anne imgesi bir dönemin hüznünün fotoğrafıdır kanaatimce.

Alt okumalara ihtiyaç duymayan bu film, yetersiz modernleşme bir diğer deyişle çarpık modernleşme serüvenimizi tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir.

Filmin senaristi Işıl Özgentürk bu film hakkında şunu söylemektedir: “Bu film bir babanın oğlunu okutma tutkusudur.” Filmi bir adada (Burgaz) yazan Özgentürk, filmin çıkış noktasının bir gazete haberi olduğunu söylemektedir. Karşılaştığı bir haberde Özgentürk, Darüşşafaka Koleji’nin yetimleri bedava okuttuğunu görür ve filmi yazmaya başlar. Yazarın kafasındaki soru, bir babayı nasıl ve ne sebeple ölüme gönderebilirim sorusudur. Bir baba neden ölüme gider? Bunun cevabını eğitimde bulan yazar, babanın oğlunun okutması için, ölüme hiç tereddüt etmeden gitmesini hikaye eder bu filmde. Tüm bu umutsuzluklar ve olumsuzlukların içerisinde nasıl çıkılacağı, film içerisinde serpiştirilen sloganvari ifadelerle dile geti-

rilmiştir. Acılar, umutsuzluklar ve kargaşanın hüküm sürdüğü bu hayattan çıkış noktası filmin içerisinde önemli bir aktör olan bilge tarafından defaatle dile getirilmiştir. Bilge bu işin ancak kolektiviteyle olacağını “Kuracağız bir birlik, bozacağız oyunlarını.” tümcesiyle ifade etmiştir. Film Hüseyin’in oğlunu okutma uğruna ölüme gidişle son bulmaktadır. Onun ölüme gidişindeki temel neden, devletin yetim çocukları ücretsiz okutmalarıdır. Her yolu deneyen fakat bir türlü muvaffak olamayan baba çareyi ölüme gitmekte bulmuştur. Ölüm bir kurtuluştur nihai kertede. Film Türk modernleşmesinin kalkınma ve eğitim parametreleri üzerinden ilerleyen yönüne ışık tutmuş, iktisadi kalkınma, bürokrasi, konjonktürel kaos gibi meselelerini de başarılı bir şekilde işlemiştir. Alt okumalara ihtiyaç duymayan bu film, yetersiz modernleşme, bir diğer deyişle çarpık modernleşme, serüvenimizi tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. ■

⁶ Marshall Berman, a.g.y. s.126.